

Póczik Szilveszter

Recenzió a *Conflict and Peace in Western Sahara – The Role of the UN's Peacekeeping Mission (MINURSO)* című tanulmánykötetről

Book Review on the book *Conflict and Peace in Western Sahara – The Role of the UN's Peacekeeping Mission (MINURSO)*

ÖSSZEFOGLALÁS

Könyvismertetőnk a nyugat-szaharai konfliktussal és a MINURSO békefenntartó művelettel foglalkozó frissen megjelent biztonságtudományi szakkönyvet mutatja be. A kötetben megjelent tanulmányok széles áttekintésben vizsgálják a MINURSO küldetés kulcsfontosságú történelmi, jogi, katonai és politikai aspektusait. A tanulmányok szerzői az érintett szakterületek szakértői, igazgatási szakemberek, jogászok, katonák és humanitárius segélyszervezetek munkatársai, akik elméleti megfontolásaikat és a helyszínen szerzett tapasztalataikat adják közre. A kötet egyik szerkesztője a magyar Besenyő János, korábban ezredesi rangban a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhelyének parancsnoka, ma az Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola professzora. A szerzők között több magyart találunk, ami örömdetesesen rámutat a magyarok egyre intenzívebb jelenlétére a nemzetközi tudományos életben.

Kulcsszavak: nyugat-szaharai konfliktus, MINURSO, békefenntartás, Polisario, Marokkó, biztonságpolitika

SUMMARY

The book review below presents the newly published study volume on safety and security dealing with the Western Sahara conflict and the MINURSO peacekeeping operation. The studies published in this volume provide a broad overview of the historical, legal, military and political aspects of the MINURSO mission. The authors of the studies are experts in the fields, administrative specialists, lawyers, soldiers and staff of humanitarian aid organizations, who share their theoretical considerations and their on-site experiences. One of the editors of the volume is the Hungarian born János Besenyő, formerly a ranking colonel and commander of the Hungarian Defence Forces General Staff Scientific Research Centre, who today is a professor at the Doctoral School of Safety and Security Sciences at the Óbuda University. The authors include several Hungarians, which gratifyingly points to the increasingly intensive presence of Hungarians in the international academic life.

Keywords: Conflict in Western Sahara, MINURSO, peacekeeping, Polisario, Morocco, security policy

DR. PÓCZIK SZILVESZTER, CSc/PhD, tudományos főmunkatárs, e. docens (Országos Kriminológiai Intézet, Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola (poczik@okri.hu).

A KÖTET TÉMÁJA ÉS SZERKESZTŐI

Bár az energia- és nyersanyagválság jelentősen megnehezítette a szerzők és kiadók dolgát, a Routledge várhatóan az idei évben is számos érdekes és hasznos szakkönyvet kínál majd olvasóinak. Az ezévi választék egyik első darabjának örvendhetett a biztonságpolitika iránt érdeklődő nemzetközi és magyar szakmai közönség január elején, amely a nyugat-szaharai konfliktussal és a MINURSO (The United Nations Mission for the Referendum in Western Sahara) néven ismert békefenntartó művelettel foglalkozik. A magyar olvasó öröme annál is indokoltabb, mivel a három szerkesztő egyike magyar, aki egykori békefenntartóként több küldetésben is részt vett, így első kézből származó ismereteket nyújt olvasói számára. Besenyő János, korábban ezredesi rangban a Honvéd Vezérkar Tudományos Kutatóhelyének parancsnoka ma az Óbudai Egyetem Bánki Donát karán működő Biztonságtudományi Doktori Iskola professzora és az Afrika Kutatóintézet igazgatója. Joseph Huddleston a Seton Hall Egyetem Nemzetközi Kapcsolatok Karának adjunktusa. Yahia Zoubir a nemzetközi tanulmányok tanára, a franciaországi KEDGE Business School kutatási igazgatója évtizedek óta foglalkozik a nyugat-szaharai kérdéssel.

A NYUGAT-SZAHARAI KONFLIKTUS

Az Afrika északnyugati partján fekvő Nyugat-Szahara Marokkóval, Mauritániával és Algériával határos területe 1976-ig spanyol ellenőrzés alatt állt. 1979-ben Marokkó a terület nagy részét megszállta, de az annexiót 2017-ig az ENSZ és tagállamai nem ismerték el. Végül 2020-ban az USA elismerte Marokkó fennhatóságát Nyugat-Szahara felett. Az 1976-ban létrejött POLISARIO Front előbb a spanyol majd a marokkói gyarmatosítók ellen folytatott függetlenségi háborút. A felkelők által kikiáltott Saharai Arab Demokratikus Köztársaság (SADR) kormánya máig Algériában működik. A felszabadító harc eredményeként a terület keleti része önállóvá vált, amelyet a Marok-

kó által izraeli segítséggel épített műszaki zár (BERM) választ el a megszállt nyugati résztől. A nyugat-szaharai menekültek algériai menekülttáborokban élnek. A fegyveres konfliktus 1991 óta megszakításokkal szünetel. Az ENSZ nyugat-szaharai népszavazási és békefenntartó missziója MINURSO néven 1991-ben jött létre azzal a feladattal, hogy biztosítsa a hovatartozásról vagy függetlenségről szóló népszavazás előkészítését és az átmeneti időszakra vonatkozó rendezés terv végrehajtását. A népszavazásra azonban máig nem került sor. A MINURSO tevékenysége jobbára a tűzszünet felügyeletére korlátozódik.

A KÖNYV TARTALMA

A kötet négy nagyfejezetébe foglalt 18 tanulmány az ENSZ nyugat-szaharai békefenntartó műveletének első átfogó elemzését nyújtja, bemutatva annak tevékenységét, nemzetközi összetételét, célját, mérlegre téve a térség jövőjére vonatkozó prognózisokat. Széles áttekintésben vizsgálja a MINURSO küldetés kulcsfontosságú történelmi, jogi, katonai és politikai aspektusait. A tanulmányok szerzői az egyes érintett szakterületek szakértői, igazgatási szakemberek, jogászok, katonák és humanitárius segélyszervezetek munkatársai, akik elméleti megfontolásaikat és a helyszínen szerzett tapasztalataikat adják közre. A szerzők között több magyart (Fábián Éva, Horváth Barnabás, Pintér György és Vogel Dávid) találunk, ami örömdetesen rámutat a magyarok egyre intenzívebb jelenlétére a nemzetközi tudományos életben. A kötet szerzői feltárják a régió és a misszió bonyolult összefüggésrendszerét, miközben a MINURSO akciót globális kontextusban is értelmezik, ami főként az Egyesült Államok, Kína, Oroszország, Franciaország és afrikai államok szempontjainak és a térségben játszott szerepének elemzését jelenti.

A tanulmányok sorát Marco Balboni, az uniós és a nemzetközi jog professzora a Bolognai Egyetemen nyitja meg. Dolgozatában a békefenntartás lehetőségeit és eszköztárát elemzi nemzetközi konfliktushelyzetekben, különös

tekintettel a MINURSO küldetésre. Összegzésében megállapítja, hogy a 30 évvel ezelőtt létrehozott MINURSO megbízatását képező alapvető intézkedések nem valósultak meg. A misszió csupán néhány társadalompolitikai kérdésben, mint a nők helyzete és a kulturális örökség védelme, leginkább azonban a tűzszünet felügyeletében és a harcok enyhítésében mutatott fel bizonyos sikereket. Máig nem tudható, mikor kerül sor a tervezett népszavazásra, ugyanis Marokkó és a POLISARIO nem képes megállapodni a népszavazáson majdan résztvevők azonosítására vonatkozó kritériumok tekintetében. Tehát előrelépés akkor várható, ha a nemzetközi közösség egyértelműen meghatározza, ki a megszálló és az önrendelkezési jog megsértése milyen konkrét büntetőintézkedéseket vonhat maga után.

Meriem Naili, az Exeter-i Egyetemen doktorált jogász, mélyreható jogi fejtegetései elején megállítja, hogy a hidegháborút követően a Capstone-doktrína jegyében az ENSZ békefenntartó műveletei új dimenziókat nyertek. A harcoló felek közötti erőszak megszüntetését szolgáló katonai akciók helyébe többdimenziós, ambiciózus politikai célokat és jelentős civil elemeket is magukba foglaló műveletek léptek (önrendelkezési népszavazás, demokratizálódás, intézményi reformok, közösségfejlesztés, kapacitásépítés). Az újfajta műveletek egyike a MINURSO is. Azonban a misszió jogi megalapozását politikai akadályok, politikai alapvetését jogi akadályok nehezítették. A küldetés végrehatásához az emberi jogokkal kapcsolatos dogmatikai és jogi kiskapukat kellett keresni, és tisztázni kellett a nemzetközi emberi jogi rendelkezések és a humanitárius jog közötti viszonyt is.

Carlos Ruiz Miguel, Yolanda Blanco Souto és Jacob Mundy jogi súlypontú tanulmányai a MINURSO tevékenységét elemezve a nyugat-szaharai békefolyamat nehézségeit, eredményeit és kudarcát veszik górcső alá. Miguel, a Santiago de Compostela Egyetem alkotmányjog-tanára a MINURSO keletkezésének és munkájának jogtörténeti vonatkozásait dolgozta fel gazdagon joganyagra támaszkodva 1974-

től kezdődően, amikor az ENSZ Közgyűlés létrehozta a gyarmati népek függetlenségének megadásáról szóló nyilatkozat végrehajtásával foglalkozó különbizottságot. Azt követően, hogy a Nemzetközi Bíróság 1975 októberében kelt tanácsadó véleményében kifejtette, hogy sem Marokkó, sem Mauritánia nem terjesztheti ki szuverenitását Nyugat-Szaharára, Marokkó uralkodója útjára indította a „Zöld Menetet” az ország „újraegyesítése” érdekében. A konfliktust Kurt von Waldheim akkori ENSZ főtitkár tervezete nem oldotta meg, ahogy az Afrikai Egységsszervezet 1983. évi terve sem. A többnemzetiségű és többnyelvű MINURSO misszionának is csupán a tűzszünet fenntartását sikerült elérnie. Miguel részletesen foglalkozik a menekültek visszatérésére és a civil szervezetek munkájára vonatkozó elképzelésekkel. Végezetül leszögezi, hogy 2000 óta a terület helyzetében bekövetkezett változások szükségessé teszik a MINURSO küldetés újragondolását: feladata volna garantálni az emberi jogokat az egész régióban, különösen a menekülttáborokban, visszaszorítani a feketegazdaságot és a szabad, tisztességes és demokratikus népszavazást a terület hovatartozásáról.

Yolanda Blanco Souto, a Santiago de Compostela Egyetem doktorandusa szerint MINURSO-nak kezdetektől erős politikai ellesszéllel kellett szembenéznie, mindkét oldal igyekezett akadályokat gördíteni munkája elé. A katonailag és diplomáciailag erős Marokkó igyekezett nyomást gyakorolni az Egyesült Államokra és az ENSZ-től is engedményeket kicsikarni. Ezek a manőverek a MINURSO állományában is feszültségeket szültek. A marokkóikkal szimpatizálók például segédkezet nyújtottak a saharávi régészeti örökség megrongálásához. A MINURSO fegyelmi helyzetének vizsgálata korrump magatartásformákra, élelmiszerral való csencselésre és más illegális üzletelésre derített fényt. 2016-ban Marokkó kiutasította a MINURSO polgári alkalmazottait a megszállt területről, megvonta pénzügyi hozzájárulását a békefenntartóktól, majd nyilvánította, hogy a MINURSO nem vizsgálhat emberi jogi kérdéseket.

A Colgate Egyetem professzora, Jacob Mundy dolgozatának elején megállapítja, hogy a Nyugat-Szaharában régóta fennálló tűzszünet 2020 novemberében összeomlott. Ennek okait főként a nemzetközi folyamatokban keresi. A 2008-as világválság, majd a 2011-es arab tavasz és az ENSZ meghatározó hatalmai közötti ellentétek nyomán egyre kockázatosabb nemzetközi környezet a nyugat-szaharai kérdés békés megoldása ellen hatott. Az Észak-Afrikában, a Közel-Keleten és a Szahara / Száhel övezetben folyamatosan növekvő feszültség közepette a marokkói és saharávi erők intenzív összecsapásokba bonyolódtak. A harcok eskalálódása megkérdőjelezi az ENSZ Biztonsági Tanácsának azon képességét, hogy közvetítsen olyan területi vitákban, amelyekben a Tanács állandó tagjai elfoglaltak.

A kötet második nagyfejezetében a Toby Shelley, María López Belloso, Elia Quesada és Nick Brooks által jegyzett három tanulmány hangsúlyozottan emberi jogi vonatkozásokkal és örökségvédelemmel foglalkozik.

Shelley egy amerikai könyv címét parafrázálva a MINURSO lehetőségeit emberi jogi tekintetben csapdahelyzetként értékeli. Bár kulcsfontosságú feladata volna a marokkói elnyomás alatt élő saharávik emberi jogainak védelme a megszállók jogsértéseivel szemben, tevékenységét ebben a tekintetben leginkább passzivitás jellemzi.

Belloso tanulmánya a nők szerepét vizsgálja a MINURSO tevékenységében. A gender kérdés az ENSZ békefenntartó műveleteiben az 1990-es évek közepe óta fokozatosan került középpontba. Bár a nemi arányok és (esély) egyenlőség nem szerepelt tételesen a MINURSO misszió programjában, az ENSZ egyéb határozatai értelmében a misszió dokumentumai foglalkoztak a gender-problémával. A 2006-2020 időszak dokumentumai arról tanúskodnak, hogy a misszió női közreműködői fontos feladatokat láttak el, egyes országok azonban alig vagy egyáltalán nem küldtek női katonákat a küldetésbe. A misszió során történt bizonyos előrelépés a nemi arányok egyensúlya felé, a nemek egyenlőségével kapcsolatos intézkedések

mégsem intézményesültek kellően. E hiányságok leküzdése érdekében a misszió megbízatását újra kell fogalmazni, intézményesítve bizonyos szakpolitikákat, például nemi kvótákat és a nemek közötti egyenlőséggel kapcsolatos képzéseket.

A Quesada – Brooks szerzőpáros megállapítja, hogy a Nyugat-Szahara gazdag, de a 40 éve dúló katonai konfliktus által súlyosan fenyegetett régészeti örökségének megőrzése nem áll a közfigyelem homlokterében. Felháborodottan teszik szövé, hogy a MINURSO egyes katonáinak a Polisario által ellenőrzött területek régészeti lelőhelyei ellen vandál cselekményeket követtek el. Ezzel súlyosan megsértették a helybeliek nemzeti önérzetét, felesleges költségeket okoztak és az elvégzett restaurálási munkák ellenére súlyosan csorbították a békemisszió tekintélyét.

A kötet harmadik nagyfejezetének „Hogyan építsünk homokozót a sivatagban” című nyitótanulmányát két lengyel afrikánista Cyprian Kozera és Błażej Popławski jegyzi, akik a MINURSO művelet katonai összetevőinek feladatainak teljesítését teszik mérlegre a hivatalos jelentések és a résztvevőkkel folytatott interjúk alapján. Megállapításaiak szerint a MINURSO katonai kontingense három fontos konfliktusmegelőző funkciót lát el: öröködnék a tűzszünetet betartásán, igyekeznek biztosítani a békefolyamat újraélesztését célzó ENSZ-intézkedések érvényesülését és hozzájárulnak a nyugat-szaharai régió viszonylagos stabilitásának fenntartásához annak ellenére, hogy gyakran a szembenálló felek részéről hiányzik a politikai akarat, és a terrorista és szervezett bűnözői csoportok egyként fenyegetik a misszió személyi állományát is. A marokkóiak sikerrel igyekeznek elszigetelni a békefenntartókat a helyi lakosságtól. A BERM Marokkó által ellenőrzött oldalán a MINURSO járművei marokkói diplomáciai rendszámokat kénytelenek viselni, ami gyengíti a misszió pártatlanságába vetett bizalmat. A MINURSO-nak nincs felhatalmazása az emberi jogi visszaélések dokumentálására sem. Mirela Atanasiu (Bukaresti Nemzetvédelmi Egyetem) a MINURSO logisztikai és

pénzügyi bázisát vizsgálva megállapítja, hogy a MINURSO esetében évről évre bővült a támogatások volumen és köre, és javul a források felhasználásának és a logisztikai rendszereknek a hatékonysága, de pénzügyi hiányosságok mutatkoztak az emberi jogok biztosítására és a humanitárius segítségre szorulóknak szükségleteinek kielégítésére fordítható források tekintetében.

Besenyő János és Pintér Marcell a MINURSO rendőri kontingensének munkáját elemezve úgy véli, a rendőri egység fegyelmi helyzete kifogástalan volt. A MINURSO-hoz rendelt rendőri állomány feladata a népszámlálás lefolytatása lett volna. Ennek előkészületei meg is történtek, mivel azonban a népszámlálásra a belátható időn belül nem kerül sor, a rendőri kontingens lassan feleslegessé válik. Besenyő változatos kutatási módszertanra támaszkodó önálló tanulmányt is szentelt a küldetés magyar résztvevői által a katonai és a rendészeti területen több mint 20 évig kifejtett tevékenységgel kapcsolatos tapasztalatoknak. A felvett interjúkból kiderül, hogy a rendőrök meg a katonák egyaránt komolyan vették a kontingens kiképzését és felszerelését. Ennek ellenére sem a rendőrség, sem Honvédség nem dolgozta fel elég alaposan és nem illesztette be az oktatásba a nyugat-szaharai művelet tanulságait. Pedig ez annál is fontosabb lenne, mivel Magyarország szerepvállalása egyre jelentősebb az afrikai kontinensen. A családottság abban is tükröződik, hogy az afrikai műveletekből hazatérők közül többen leszereltek, és civilként tevékenykednek tovább. A Honvédség számára eleinte nehézséget jelentett a személyi állomány megfelelő ellátása. A biztonsági környezet azonban idővel annyira leromlott, hogy – bár a békefenntartó elvileg fegyvertelen megfigyelő – érdemes lenne az ott szolgálókat legalább önvédelmi fegyverrel felszerelni.

A kötet negyedik fejezete a békemisszióban résztvevő legfontosabb országok geo-stratégiai megfontolásaival és kontingenseinek tevékenységével foglalkozik. A Huddleston – Zarate (Seton Hall University, USA) szerzőpáros szerint az Egyesült Államok álláspontja Nyugat-Szaharával kapcsolatban a regionális stabilitása

iránti aggodalmon alapul. Ezért az USA sokáig színleg támogatva az ENSZ-folyamatot kerülte a nyílt állásfoglalást, ami lehetővé teszi, hogy Marokkó megőrizve kedvező helyzetét kiaknázhassa a terület erőforrásait, és semmibe veheti az emberi jogokat. Ezzel szemet huny a Nemzetközi Bíróság által illegálisnak ítélt tevékenységek felett, és alássa az ENSZ nemzetközi konfliktus-megoldási alapelveit.

Horváth Csaba, az MTA Selyemút Kutatócsoport kutatójának dolgozata az egyik legérdekesebb tanulmány a kötetben. A szerző szellemes címadással utal a felelős globális hatalom képét mutató Kína valódi céljára és szerepére a MINURSO és több más afrikai békefenntartó akcióban (MINUSMA, MONUSCO, UNAMID stb.). Kína számára a gazdasági jelenlét erősítése Afrikában prioritássá vált. Az új selyemút koncepció jegyében elsősorban Kelet-Afrika országait kívánja összekapcsolni az indiai-óceáni kereskedelmi hálózattal, de jelentős gazdasági aktivitást mutat Afrika atlanti partvidékének országában is. A MINURSO annyiban fontos mérföldkő a kínai ENSZ missziókban, hogy 2007-ben első esetben neveztek ki kínai főparancsnokot egy teljes ENSZ békefenntartó misszió élére. A elkötelezett kínai részvétel végső oka azonban nem politikai, hanem egyetlen nyersanyag, a globális élelmiszertermelésben nélkülözhetetlen és Marokkó gazdasági erejét garantáló foszfát, aminek világszinten 70%-a Marokkó és Nyugat-Szahara területén található. Kína egyensúlyozó szerepre törekszik Algéria és Marokkó között, de inkább Marokkót pártolja a regionális a konfliktusban, amely segítségére lehet gazdasági pozíciókat kiépíteni a Földközi-tenger nyugati medencéjében.

Szergej Nyikonov, a Szentpétervári Állami Egyetem professzora az orosz részvétellel kapcsolatos állásfoglalásában kritizálja a népszavazás előkészítését és megkérdőjelezi az ENSZ szerepét annak kivitelezésében. Úgy véli, a MINURSO feladata a spanyol kivonuláskor (1976) érvényes határok biztosítása volna. Jól lehet a népek önrendelkezésének elvét az adott helyzetben a Polisario képviseli, Donald Trump

elnök elismerte Marokkó jogait a terület felett. Mivel a Szaharai Demokratikus Köztársaság kormánya nem fordult Oroszországhoz politikai támogatásért, Oroszországnak nem volna feladata szerepet vállalni a konfliktus rendezésében.

Ezzel szemben a francia kül- és biztonságpolitika az afrikai területeken is a nagy hatalmi ambíciók jegyében a de Gaulle által kikövezett úton haladva a kezdetektől igen aktív szerepet vállal más békeküldetések mellett a MINURSO misszióban, állapítja meg Fábíán Éva tanulmánya elején, ugyanis a konfliktus egyrészt mérgezi Marokkó és Algéria kapcsolatát, és az 1989-ben alapított Arab Maghreb Unió munkáját, de negatív hatással van francia-algériai kapcsolatokra is. A franciák javaslata szerint a nyugat-szaharai terület Marokkón belüli kapjon autonómiáját, mivel attól tartanak, Nyugat-Szahara függetlensége destabilizálná Marokkót és veszélyeztetné a jelentős francia befektetéseket.

Bár nehéz számszerűsíteni az afrikai államok hozzájárulását az ENSZ békefenntartó műveleteihez, éles szemmel figyelik a regionális konfliktusokat és aktívan részt vesznek ezek megoldásában – írja Vogel Dávid, az Óbudai Egyetem Biztonságtudományi Doktori Iskola főmunkatársa, korábban maga is afrikai békefenntartó műveletek résztvevője az afrikai államok MINURSO-val kapcsolatos álláspontjait és az abban való részvételüket elemezve. A megfelelő forrásokkal rendelkező országok egy-egy igyekeznek az afrikai béke és biztonság architektúrájában biztosítani az afrikai dominanciát és saját biztonsági érdekeiket, de más résztvevőktől eltérően kevésbé gondolkodnak gazdasági hasznok szerzésében.

A fejezetet, egyben a kötetet Souadou Lagdaf (Cataniai Egyetem) és Yahia Zoubir (KEDGE Business School) közös tanulmánya zárja. Úgy vélik, 2020 novemberétől a marokkói megszállók a békés szaharai tüntetőkkel szemben alkalmazott erőszakkal és a műszaki zár továbbépítésével durván megsértik a tűzszünetet, a funkcióiban és mozgásaiban korlátozott, több évtizedes tétlenségre kárhoztatott

MINURSO pedig haszontalanná vált, csupán a status quo fenntartását, és ezzel voltaképpen Marokkó érdekeit szolgálja.

AJÁNLÁS AZ OLVASÓKNAK

A kötetben, bár talán célszerűbb lett volna a szerzőket vezetéknévük szerint alfabetikus rendben felsorolni, a fejezeteket pedig főcímmel ellátva esetleg más prioritások szerint rendezni, a gyakorlott szerkesztő szemével nézve sem találunk lényeges kifogásolni valót. Annál inkább üdvözölhető viszont a nézőpontokat ütőköztető kritikus szelleme. A könyv mérföldkő. Az első olyan munka, amely a több mint 30 éve működő békeművelet tapasztalatait dolgozza fel. Ezért kiemelkedő fontosságú olvasmány a nemzetközi kapcsolatok, a nemzetközi jog és a biztonságstudományi tanulmányok területén dolgozók számára csakúgy, mint a leendő békefenntartók és a MENA-régió és a nyugat-szaharai konfliktus problémái iránt érdeklődő elméleti és gyakorlati szakemberek számára.

Besenyő János – Huddleston, R. Joseph – Zoubir, Yahia H. (eds.):

Conflict and Peace in Western Sahara – The Role of the UN's Peacekeeping Mission (MINURSO).

Kiadó: Routledge. London/ New York, 2023.

ISBN: 978-1-032-25762-4;

Terjedelem: 333 oldal